

Європейський суд з прав

Рішення

від

9 січня

2007 р.

(витяг)

Справа

«Інтерсплав»

проти

України»

Практика

держави

безпідставно

не сприймати

право

заявника на

відшкодування

ПДВ спричинила

перешкоди для

нього в мирному

володінні своїм

майном у

порушення ст. 1

Протоколу № 1

до Конвенції

про захист прав і

основних свобод

людини

Обставини справи

Заявник – компанія «Інтерсплав» (далі – заявник) – є спільним підприємством, розташованим у м. Свердловськ Луганської області. Заявник виробляє продукцію із вторинного металевих брухту, який купує в Україні і при купівлі якого додатково утримується ПДВ за ставкою 20% від вартості товару. Більша частина продукції заявника експортується з України з оподаткуванням за нульовою ставкою ПДВ. Заявник, таким чином, має право на відшкодування ПДВ, що підлягав до сплати при купівлі металевих брухту. Відповідно до Закону України «Про податок на додану вартість» таке відшкодування має здійснюватися протягом періоду в один місяць після надання заявником відповідного розрахунку до місцевої податкової адміністрації. У разі затримки відшкодування виплачуються проценти на суму бюджетної заборгованості. Обидва платежі (відшкодування та проценти) здійснюються органом Державного казначейства на підставі висновку, наданого відповідним податковим органом.

З квітня 1998 р. відшкодування ПДВ заявникові систематично затримувалось через те, що Державна податкова інспекція у м. Свердловську (далі – ДПІ) не надавала висновку із зазначенням суми, що підлягала відшкодуванню з бюджету. З такої ж причини заявник не міг отримати проценти на суму бюджетної заборгованості. Починаючи з 1998 р. заявник звертався зі скаргами до ДПА в Луганській області та ДПА України стосовно несвоєчасного надання ДПІ висновків щодо відшкодування ПДВ. Однак вказані органи не визнали дії ДПІ неправомірними, водночас, визнаючи наявність бюджетної заборгованості перед заявником.

Заявник також скаржився до прокурора м. Свердловська та до Генеральної прокуратури України, але безрезультатно.

У своєму листі від 22 жовтня 2002 р. заявник зазначив про створення додаткових перешкод у веденні бізнесу, включаючи нове дискримінаційне законодавство, здійснення Державною автомобільною інспекцією контролю за перевезеннями, судові переслідування співробітників, ініційовані податковими органами.

З 1998 р. заявник ініціював низку судових справ (більш ніж 140) у Господарському суді Луганської області проти ДПІ та управління Державного казначейства з метою отримання процентів на суму бюджетної заборгованості за затримку у відшкодуванні ПДВ. У рамках судових процесів протягом 1999–2000 рр. заявник звертався до суду із вимогами зобов'язати ДПІ підтвердити суми відшкодування у розмірі, заявленому заявником. Суд задовольнив вимоги заявника та виніс рішення, яким зобов'язав ДПІ надати необхідне підтвердження щодо заявлених сум.

У рамках судових процесів 2001–2003 рр. заявник змінив предмет позову та просив суди прямо зобов'язати здійснити відшкодування ПДВ та сплатити проценти на суму бюджетної заборгованості за затримку відшкодування. ДПІ та управління Державного казначейства заперечували проти позову: перша на підставі нібито відсутності належної правомочності щодо відшкодування ПДВ, останнє – на підставі неможливості відшкодування будь-яких сум ПДВ без попереднього підтвердження даної суми ДПІ. Суд вимоги заявника задовольнив і своїми рішеннями, винесеними протягом періоду з 2001 р. по 2004 р., при-

судив заявлені суми до відшкодування на користь заявника. Суд також підтвердив право заявника на проценти на суму бюджетної заборгованості.

У подальшому листуванні заявник підтверджував, що податкові органи заявляли, що рішення суду, видані на його користь, не можуть бути виконаними, оскільки вимагають підтвердження присуджених сум ДПІ.

17 березня 2004 р. заявник подав позов до Господарського суду Луганської області проти управління Державного казначейства в Луганській області та ДПІ з вимогою виконати рішення, винесені зазначеним судом у період з березня 2003 по лютий 2004 рр., та з вимогою перевести суми, визнані судом вказаними рішеннями, в облігації позики на строк 5 років. 24 травня 2004 р. суд задовольнив позов заявника та виніс рішення, яким зобов'язав відповідачів виконати відповідні рішення суду. Заявник стверджує, що на 18 червня 2004 р. підтверджена судовими рішеннями сума бюджетної заборгованості перед компанією склала 26 363 200 грн (приблизно 4 119 250 євро).

Доводи сторін

1) Щодо наявності майна

Уряд підтримував власну позицію, що право заявника на відшкодування ПДВ могло бути розглянутим як «майно» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1 лише після підтвердження сум судовим рішенням. Якщо податкові органи оспорювали право заявника щодо заявленого відшкодування ПДВ, то це було викликано лише силою судового рішення, за яким заявник отримував «майно» або «виправдані очікування» отримати його. Уряд не погоджується з висновками у рішенні стосовно прийнятності того, що податкові органи не заперечували суми відшкодування ПДВ, заявлені заявником.

Заявник підтримував свою позицію, що підставою для відшкодування ПДВ відповідно до закону були дані, зазначені самим заявником у власних податкових деклараціях. Рішення суду, винесені на користь заявника щодо даної справи, засвідчили, що його право на відшкодування ПДВ було порушено до звернення заявника до судів, що, в свою чергу, доводить наявність такого права до винесення цих судових рішень. Більш того, відповідно до закону держава мала право використовувати копії, отримані від сплат ПДВ, для інших цілей тільки після здійснення всіх відшкодувань ПДВ. Отже, до цього моменту платник податків липається пов'язаним із ПДВ. Це підтверджує, що право на відшкодування ПДВ та проценти на суму бюджетної заборгованості за затримку відшкодування вважаються «майном» у розумінні ст. 1 Протоколу № 1.

2) Щодо виправданості завдання перешкод

Уряд підтвердив свою позицію щодо наявності виняткових обставин, які зумовили необхідність захисту економічних інтересів країни. Держава зіптовхнулася з проявами зловживань щодо відшкодування ПДВ; особливо спостерігалось багато випадків уникнення сплати ПДВ, безпідставних скарг щодо відшкодування ПДВ та фіктивних експортних операцій. У такому випадку уряд вимушений був вжити заходів з метою припинення таких зловживань та запобігти їх виникненню у майбутньому. На думку уряду, судовий контроль над відшкодуванням ПДВ був необхідний, щоб забезпечити

захист суспільних інтересів та запобігти зловживанню. Уряд у подальшому заявив, що підставою відповідних дій податкових органів у даному випадку була невідповідність між сумами податків, сплачених заявником, та сумами, що були заявлені до відшкодування ПДВ. Це викликало підозри, що заявник використовував фіктивні компанії для поставок свого металевих брухту. За твердженням уряду, такі фіктивні компанії насправді були викриті владою. Уряд заявив, що заходи були вжиті в рамках передбачених державою допустимих норм, і втручання було розмірним. Таким чином, були дотримані паритетні засади щодо інтересів заявника та суспільних інтересів.

Заявник підтвердив свою позицію, що він сплатив власні податки відповідно до закону, та що ці платежі були неодноразово перевірені державними органами. Він зазначив, що не був відповідальним за інші компанії, в яких придбав метал, ціна якого включала ПДВ. Зобов'язання щодо сплати даного ПДВ закріплено за останніми, а не за заявником. Заявник підкреслив, що у нього не було ані правомочності, ані можливості контролювати інші компанії, і ситуація, на яку посилається уряд, продемонструвала незадовільну роботу податкових органів, за які заявник не повинен нести відповідальність. Він далі підкреслив, що неодноразові перевірки його діяльності, проведені податковими органами, не виявили жодних порушень, на підставі яких вони могли б відмовити у відшкодуванні ПДВ.

3) Матеріальні збитки

Заявник вимагає 52 909 140 грн (близько 828 709,38 євро) як компенсацію за втрачені прибутки, 8 380 385,68 грн (близько 1 309 435,26 євро) як компенсацію збитків внаслідок інфляції, 2 114 900,06 грн (близько 330 435,13 євро) витрат на банківські кредити та 583 943,12 грн (близько 91 241,11 євро) витрат на сплату вихідної допомоги.

Уряд наполягав, що вимоги заявника у цій частині є необґрунтованими.

4) Нематеріальна шкода

Заявник вимагає символічну суму 1 євро як відшкодування моральної шкоди.

Уряд залишив питання на розгляд Суду у разі виявлення ним порушень Конвенції.

5) Вартість та витрати

Заявник вимагає 3 685,16 грн (близько 560 євро) на витрати на відрядження та 106 953,77 грн (близько 16 711,53 євро) на судові витрати.

Уряд вважає дану вимогу необґрунтованою, без надання будь-якої подальшої деталізації.

Оцінка Суду

1) Щодо наявності майна

Суд звертає увагу, що визначення «майно» в ч. 1 ст. 1 Протоколу № 1 має самостійне значення, є незалежним від формальної класифікації у національному законі. Питання, яке потребує дослідження, полягає в тому, чи обставини справи, розглянуті в цілому, надають заявнику право на матеріальний інтерес, передбачений ст. 1 Протоколу № 1.

У зв'язку з цим Суд наголошує, що в справі спір стосується не конкретної суми відшкодування ПДВ та процентів на суму бюджетної заборгованості за затримку відшкодування, а права заявника на відшкодування ПДВ та сплату процентів за затримку відшкодування відповідно до закону.

ЛЮДИНИ

Суд зазначає, що при дотриманні критеріїв та вимог, встановлених національним законодавством, заявник міг правомірно претендувати на відшкодування ПДВ, що було сплачено в рамках його господарської діяльності, а також на проценти за затримку відшкодування. Навіть якщо конкретна заява на отримання бюджетного відшкодування ПДВ може підлягати перевіркам та можуть бути надані відмови компетентними державними органами, відповідні положення Закону України «Про податок на додану вартість» не вимагають попереднього судового розгляду заяви на бюджетне відшкодування, щоб надати компанії право на отримання бюджетного відшкодування.

Стосовно заперечень уряду щодо висновку в рішенні стосовно прийнятності того, що податкові органи не заперечували суми відшкодування ПДВ, заявлені заявником, Суд зауважує, що висновок базується на матеріалах, які було надано. З матеріалів справи вбачається, що податкові органи не оспорювали суми відшкодування ПДВ до сплати заявнику, а просто без будь-яких підстав відмовились підтвердити їх, посилаючись помилково на відсутність компетенції у питаннях відшкодування. Дійсно, в кількох випадках (при цьому тільки в одному з них успішно) розрахунки процентів за затримку відшкодування ПДВ оскаржувались податковими органами у суді, що, однак, не нівелює висновки суду стосовно справ по початковому відшкодуванню ПДВ.

Оскільки Суд не вважає необхідним визначати чіткий зміст та обсяг розглядуваного законного інтересу, він утім погоджується з тим, що наведені факти доводять, що заявник має майновий інтерес, визнаний українським законодавством та захищений ст. 1 Протоколу № 1.

2) Щодо виправданості завдання перешкод

Суд наголошує, що держави мають широкі повноваження стосовно визначення предмета суспільних інтересів, оскільки законодавча влада держави має широкую свободу дій у здійсненні соціальної та економічної політики. Однак ці повноваження не є безмежними, і їх здійснення підлягає перегляду органами, утвореними відповідно до Конвенції. На думку Суду, коли державні органи володіють будь-якою інформацією про зловживання, пов'язані з відшкодуванням ПДВ конкретним суб'єктом, вони можуть вжити необхідних заходів, щоб запобігти або зупинити такі зловживання. Суд не може, однак, прийняти аргумент стосовно загальної ситуації щодо відшкодування ПДВ, який було висунуто урядом, за відсутністю будь-якого зазначення прямої участі заявника у такій практиці зловживання.

Суд також зауважує, що з квітня 1998 р. відшкодування ПДВ заявнику систематично затримувалося. Такі затримки були викликані тим, що податкові органи, не оскаржуючи суми відшкодування ПДВ заявнику, постійно уникали підтвердження цих сум. Таке непідтвердження не давало можливості заявнику отримати заявлені суми у певні строки та створювало ситуацію постійної невизначеності. До того ж це спонукало заявника постійно звертатись до судів з одними і тими ж вимогами. На думку Суду, вимога, щоб такі відмови були оскаржені в одній чи кількох справах, є обгрунтованою. Однак у розглядуваній справі звернення заявника до цього засобу не завадило податковим органам продовжити практику

затримання виплат відшкодування ПДВ навіть після того, як судові рішення були прийняті на користь заявника. Систематична природа затримки державними органами відшкодувань призвела до надмірного навантаження, накладеного на заявника.

Таким чином, за даних умов Суд вважає, що перешкоди, вчинені щодо володіння заявником майном, були нерозмірними.

3) Матеріальні збитки

Суд ураховує, що в даній справі відсоткова ставка в 120% від облікової ставки НБУ повинна бути сплачена як борги з відшкодування ПДВ відповідачеві з моменту, коли вони виникають за весь період їх дії. Оскільки Суд не може робити припущення щодо економічних показників заявника, він не вважає безпідставним вважати заявника таким, якому завдали матеріальної шкоди. Керуючись засадами рівності, відповідно до ст. 41 Суд присуджує 25 000 євро.

4) Нематеріальна шкода

Суд вважає, що в цій справі немає необхідності у відшкодуванні моральної шкоди. Відповідно, Суд відмовляє заявнику в задоволенні вимог у цій частині. Суд надалі вважає, що за обставин цієї справи найбільш належною формою відшкодування має бути відхід від поточної адміністративної практики затримки відшкодування ПДВ, яка, як було виявлено, суперечить ст. 1 Протоколу № 1.

5) Вартість та витрати

Суд вважає, що оскільки заявник вимагає відшкодування витрат на відрядження, враховуючи кількість внутрішніх судових справ, заявлені суми підлягають відшкодуванню. Таким чином, Суд повністю задовольняє вимоги заявника у цій частині. Стосовно судових витрат, які підлягають виплаті заявнику за внутрішніми судовими процесами у цій справі, Суд вважає, що повна виплата судових витрат, присуджена заявнику в рамках внутрішніх судових процесів, є частиною остаточного рішення у цій частині.

Суд вважає за доцільне призначити пеню на основі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої мають бути додані 3%.

З огляду на викладене Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що мало місце порушення ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Отже, держава-відповідач зобов'язана сплатити заявнику протягом трьох місяців від дати, коли рішення стане остаточним згідно з § 2 ст. 44 Конвенції, всі судові витрати, що підлягають до сплати, в рамках внутрішніх судових процесів, які досліджені в даній справі, а також 25000 євро як матеріальне відшкодування та 560 євро на відшкодування витрат, що підлягають конвертуванню в національну валюту держави-відповідача за курсом, встановленим на дату розрахунку, а також будь-який податок, що може стягуватись. Після закінчення зазначених трьох місяців і до остаточного розрахунку на зазначену суму нараховуватиметься відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, що діятиме протягом періоду несплати, плюс 3% (simple interest).

Суд відхилив репту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції ☹

КОМЕНТАР ФАХІВЦЯ

КМ ПАРТНЕРИ PARTNERS

Законом України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР була ратифікована Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 р.

Відповідно до ст. 32 зазначеної Конвенції юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї. Отже, рішення Європейського Суду є автентичним тлумаченням положень ратифікованої Україною Конвенції про захист прав і основних свобод людини.

Незважаючи на те що вказана Конвенція була ратифікована Україною ще в 1997 р., практична реалізація в Україні (зокрема, у судовій практиці) рішень Європейського Суду (навіть у частині тлумачення положень Конвенції та протоколів до неї) була проблемною. Позитивні зрушення в питанні застосування рішень Європейського суду з прав людини почалися із прийняттям ВР України Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477. Так, відповідно до ст. 17 вказаного Закону національні суди України застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Тобто застосування практики Європейського Суду національними судами України при вирішенні спорів стало обов'язковим. Нам уже відомі окремі випадки застосування практики Європейського Суду національними судами України під час розгляду спорів платників податків із податковими органами.

Нещодавно прийняте Європейським Судом рішення у справі «Інтерсплав» проти України» є показовим позитивним прикладом захисту платником податків власних прав. Суть спору полягає в тому, що місцевий податковий орган постійно відмовляв або затримував надання відповідного висновку відділенню Держказначейства для перерахування платнику податку бюджетного відшкодування з ПДВ. Як і в багатьох випадках, податковий орган вдавався до пошуку формальностей. Так, спочатку податковий орган зазначав, що він не наділений достатньою компетенцією для прийняття висновку про надання бюджетного відшкодування. Відділення Держказначейства притримувалося позиції на кшталт «моя хата з краю», тобто без попереднього підтвердження (висновку) податкового органу ми нічого зробити не можемо, а тому всі питання ставте до податкового органу. Коли платник податку в судовому порядку довів, що він таки має право на бюджетне відшкодування заявлених ним сум ПДВ (а також на відповідні проценти за затримку у відшкодуванні), податківці знову «віднайшли» спосіб не сплачувати бюджетне відшкодування. Так, податковий орган почав стверджувати, що такі судові рішення не підлягають «прямому» виконанню, а потребують надання податковим органом попереднього підтвердження (висновку) по сумах бюджетного відшкодування, на які судом визнано право платника податку. Платник податку знову звернувся до суду. Суд зобов'язав місцевий податковий орган та відділення Держказначейства виконати вже постановлені судові рішення.

Як бачимо, позиція податкового органу ґрунтувалась на чому завгодно, але не на положеннях Закону України «Про податок на додану вартість». З цього приводу Європейський Суд чітко зазначив (п. 31 розділу 2 «Оцінка Суду»), що навіть якщо конкретна заява на бюджетне відшкодування ПДВ може бути піддана перевірці або може бути надана відмова компетентними державними органами, відповідні положення Закону України «Про податок на додану вартість» не вимагають попередньої правової перевірки заяви на бюджетне відшкодування для надання платнику податку права на бюджетне відшкодування ПДВ.

Важливість наведеного рішення Європейського Суду для українських платників податків є надзвичайно великою. І це стосується не лише того, що тепер висновки цього рішення повинні застосовуватись національними судами України (оскільки таке рішення відповідно ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права). Це – яскравий приклад того, що правди таки можна добитися. Мабуть, не за горами ті часи, коли дедалі більше платників податків будуть звертатись за захистом своїх прав до Європейського Суду. Можливо, наявність такого «інструменту» додасть об'єктивності національним судам, а податковим органам допоможе навчитись поважати права платників податків.

Юридична фірма «КМ Партнери»

Ви володієте інформацією і бажаєте нею поділитися з колегами?

Опублікуйте Ваші матеріали на сторінках газети «Правовий тиждень»!

Судові рішення та їх коментарі, узагальнення судової практики та аналітичні статті надсилайте на адресу редакції:

04050, м. Київ, вул. Пимоненка, 4, оф. 18
або ж електронною поштою
gazeta@legalweekly.com.ua